

บทที่ 6

บทสรุป

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2472 แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของเมืองสงขลาจากเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าในช่วงระยะที่กลุ่มตระกูล ณ สงขลา เป็นเจ้าเมือง มาเป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งทางการค้า และการปกครองของมณฑลนครศรีธรรมราช โดยเป็นที่ตั้งของศูนย์บัญชาการของมณฑลนครศรีธรรมราช โดยพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ เป็นผู้มึบทบาทอย่างสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันทำให้เมืองสงขลายังคงความเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางการค้าสืบต่อจากที่กลุ่มตระกูล ณ สงขลาได้วางรากฐานในระยะแรก ครั้นเมื่อเกิดการขยายตัวของการทำเหมืองแร่ดีบุกและการทำสวนยางพารา ประกอบกับการขยายตัวของเส้นทางรถไฟ ส่งผลทำให้เมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลาเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และในระยะต่อมากลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ อันนำมาสู่การเกิดเมืองคู่ “สงขลา-หาดใหญ่”

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการเติบโตของเมืองสงขลาในช่วง พ.ศ. 2385-2472 มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยสามารถแบ่งช่วงมิติเวลาของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสงขลาผ่านมุมมองเศรษฐกิจสังคมได้ออกเป็น 2 ช่วงระยะเวลา คือ

1) เมืองสงขลา พ.ศ. 2385-2455 เป็นช่วงระยะเวลาที่เมืองสงขลามีความเติบโตทางเศรษฐกิจที่สืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งยังตั้งอยู่ที่ฝั่งแหลมสน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมืองสงขลาในช่วงนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการค้าในระบบบรรณาการ มีเมืองจีนเป็นศูนย์กลางการค้า สินค้าส่งออกตอบสนองความต้องการของตลาดเมืองจีน ในแง่นี้เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าทางการค้าให้กับเมืองจีน โดยรวบรวมสินค้าจากดินแดนภายใน อันได้แก่ ดินแดนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา และดินแดนที่ขึ้นอยู่กับเมืองสงขลาโดยตรง ไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายยังเมืองสงขลาและยังได้ส่งเรือไปค้าขายยังเมืองจีนอีกด้วย

สำหรับกลุ่มคนที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลาช่วงระยะนี้ คือ กลุ่มตระกูล ณ สงขลา ที่ได้วางรากฐานทางเศรษฐกิจภายในกลุ่มของตนเอง และส่งผลให้เกิดการพัฒนาและความเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลาเป็นลำดับ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา มีลักษณะเป็นแบบ “กึ่งอิสระ” ที่พึ่งพิง

อาศัยอำนาจที่ได้รับจากศูนย์อำนาจส่วนกลางมาสนับสนุนการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นั่นคือ ได้อิงอาศัยระบบการบริหารการปกครองเป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มตระกูล ทำให้เกิดความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มตระกูล ณ สงขลา กับพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลอื่นๆ อันทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนค่อยๆเติบโตขึ้นมาจากการอิงอยู่กับกลุ่มตระกูล ณ สงขลา จากความร่วมมือกันของทั้งสองกลุ่มทำให้เมืองสงขลากลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการค้าทางภาคใต้ตอนล่างด้านชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ต่อมาใน พ.ศ. 2439 ศูนย์อำนาจส่วนกลางได้นำเอาระบบเทศาภิบาลเข้ามาใช้ปกครองเมืองสงขลา ทำให้กลุ่มตระกูล ณ สงขลา ค่อยๆลดบทบาทความเป็นผู้นำทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองลงไปจากเมืองสงขลา โดยที่บางกลุ่มยังคงมีบทบาททางเศรษฐกิจอยู่ในเมืองสงขลาในฐานะพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนตระกูลหนึ่ง บางกลุ่มได้ไปดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่อื่นๆ นอกเมืองสงขลา และในอีกกลุ่มหนึ่งได้เข้าสู่ระบบราชการ ซึ่งมีทั้งประจำอยู่ในพื้นที่เมืองสงขลาและบริเวณใกล้เคียง และในกรุงเทพฯ

ในช่วงระยะเดียวกันนี้กลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมืองสงขลา ภายหลังจากการเติบโตของเมืองสิงคโปร์และปีนังที่ทำให้อาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายมาเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ในลักษณะเช่นนี้ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาสามารถขยายกิจการการค้ากับเมืองสิงคโปร์และปีนัง อันส่งผลทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในเมืองสงขลาตามมา มีการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย

ขณะที่เมืองสงขลามีความเติบโตทางเศรษฐกิจ ศูนย์อำนาจส่วนกลางได้จัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2439 โดยเลือกให้เมืองนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง รวมเป็นเขตการปกครองเดียวกัน และศูนย์อำนาจส่วนกลางได้เลือกเมืองสงขลาเป็นที่ตั้งศูนย์บัญชาการมณฑลนครศรีธรรมราช เพราะศูนย์อำนาจส่วนกลางตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลา ประกอบกับเมืองสงขลามีความเหมาะสมในเชิงภูมิศาสตร์ ที่สามารถติดต่อหัวเมืองชายแดนภาคใต้ได้อย่างรวดเร็วทำให้เมืองสงขลามีความสำคัญทางการปกครองในเขตภาคใต้ตอนล่าง

จากการที่เมืองสงขลามีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองของภาคใต้ตอนล่างทำให้เกิดการเติบโตของเมืองสงขลาในทางกายภาพ เกิดการขยายตัวของเมืองสร้างถนน สถานที่ราชการ โดยเฉพาะบริเวณชุมชนย่านศูนย์กลางการค้าของเมืองสงขลา คือ

ถนนนครในและนครนอก มีความเติบโตทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งสามารถจัดตั้งเป็นเขตสุขาภิบาลเป็นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. 2453 สำหรับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนครในและนครนอก มีลักษณะของความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยผ่านทาง การแต่งงานระหว่างพ่อค้าท้องถิ่นตระกูลอื่นๆ หลายชั้น ซึ่งส่วนมากมักจะประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน ทำให้มีความผูกพันแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์ทางเครือญาตินี้ ได้นอกจากจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แล้วยังส่งผลทำให้เงินทุนที่ได้สะสมกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ไม่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ แต่ยังคงหมุนเวียนอยู่ภายในเมืองสงขลา ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่เมืองสงขลากลายเป็นแหล่งเงินทุนให้กับเมืองหาดใหญ่

2) เมืองสงขลา พ.ศ. 2455-2472 เป็นช่วงระยะเวลาที่ทิศทางเศรษฐกิจโลกให้ความสำคัญกับยางพาราและดีบุก อันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ส่งผลให้เกิดความต้องการวัตถุดิบดังกล่าวเพื่อไปใช้ในงานอุตสาหกรรม จึงส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลา ทำให้พ่อค้าในเมืองสงขลาได้หันมาลงทุนทางด้าน การทำสวนยางพาราเป็นจำนวนมาก และการทำเหมืองดีบุก อันแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของพ่อค้าท้องถิ่นเชื้อสายจีนในเมืองสงขลาให้มีความสอดคล้องกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก และจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้มีผลกระทบทำให้เกิดการเติบโตของเมืองหาดใหญ่ตามขึ้นมา โดยที่เมืองหาดใหญ่จะกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจการค้า ยางพาราและดีบุก ซึ่งเมืองหาดใหญ่มีดินแดนภายในเป็นฐานทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ประกอบกับการขยายตัวของเส้นทางรถไฟและการมีทรัพยากรบุคคลอย่างขุนนิพัทธ์จินนคร (เจีย กี้ ซี) พระเสน่หามนตรี (ชื่น สุคนธหงส์) พระยาอรรณภกรวิสุนทร (สงวน ศตะรัต) และ นายซี กิมหยง ที่ช่วยกันพัฒนาตัวเมืองหาดใหญ่ให้มีความเติบโตในเชิงกายภาพ รองรับความเติบโตทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนจากที่ต่างๆ เข้ามาร่วมกันลงทุนและพัฒนาเมืองหาดใหญ่ให้มีความเติบโต ซึ่งมีทั้งที่เป็นทุนจากภายนอก คือ สิงคโปร์ ปีนัง และชาติตะวันตก และทุนภายในจากเมืองสงขลา ได้เข้าร่วมกิจกรรมการทำสวนยางพาราและเหมืองแร่ดีบุก นอกจากนี้ทุนจากเมืองสงขลา ยังได้เข้ามา มีบทบาทต่อการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ในฐานะที่เป็นแหล่งเงินกู้ให้กับพ่อค้าเมืองหาดใหญ่ ลงทุนดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กล่าวได้ว่าการเติบโตของเมืองสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2385-2472 ในแต่ละช่วง ระยะเวลา มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายนอกอยู่ตลอดเวลา ทำให้เมืองสงขลาได้พัฒนาขึ้นมาจากการเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มตระกูล ณ สงขลา และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่น

เชื้อสายจีนเมืองสงขลาในระยะแรก และในระยะต่อมาเมื่อเกิดการเติบโตของเศรษฐกิจยางพารา และดีบุก ประกอบกับการขยายตัวของเส้นทางรถไฟทำให้เมืองหาดใหญ่ได้เติบโตขึ้นมาและกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในระยะเวลาดังกล่าว ในขณะที่เมืองสงขลากลายเป็นศูนย์กลางการปกครอง นับตั้งแต่เป็นที่ตั้งศูนย์บัญชาการมณฑลนครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 2439 และเป็นที่ตั้งของที่ทำการภาคปักษ์ใต้ใน พ.ศ. 2458 ในลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดลักษณะของการพัฒนาทั้งสองเมืองไปพร้อมๆ กันเป็นเมืองคู่ ที่เรียกว่า "สงขลา-หาดใหญ่"